

Sayı / Number : 1 (1)	2026
ISSN:	utabilim@gmail.com

Derleme Makale / Compilation Article

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NDA (93 HARBİ) ORDULARIN DURUM VE BALKAN CEPHESİ'NDE YAŞANANLARIN İNCELENMESİ

Saliha AZCAN*

Öz: Bu çalışmada 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Balkan Cephesi'nin durumu ele alınmıştır. Savaşın sebeplerinin daha iyi anlaşılabilmesi için devrin önemli devletlerinin politikalarına, savaş öncesinde yaşanan isyan ve savaflara sırasıyla değinilmiştir. Değinen gelişmeler sonrasında Balkan krizinin çözülmesi amacıyla Tersane ve Londra Konferansları düzenlenmiş, ancak bu toplantılar da krize çözüm olmamıştır. Nihayetinde Rusya aradığı fırsatı yakalayarak Osmanlı Devlet'ne savaş ilan etmiştir. Osmanlı ordusu Balkan Cephesi'nde, bilhassa Plevne'de olağanüstü bir direniş göstermiş ancak buna rağmen Ruslar'ın Edirne'yi geçerek İstanbul önlerine gelmelerine engel olamamıştır. Bu sebeple 2. Abdülhamid Han mütareke teklifinde bulunmuş, teklif kabul edilerek Edirne Mütarekesi imzalanmıştır. Mütarekeden sonra imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları ile Osmanlı Devleti maddi ve manevi açıdan birçok kayıplara uğramış, Romanya, Sırbistan ve Karadağ gibi Balkan ülkelerinin bağımsızlıklarını tanımak durumunda kalmıştır. Üstelik sadece toprak kaybı yaşanmamış, aynı zamanda Balkanlar'da bulunan Müslüman tebaa da işkence ve zulümlere uğrayarak topraklarından zorunlu olarak göç ettirilmiştir. 93 Harbi her ne kadar zaman açısından kısa sürmüş olsa da sonuçları bakımından etkileri uzun yıllar devam etmiş ve Osmanlı Devleti için onulmaz yaralar meydana getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Rusya, Balkanlar, Direniş, Ordu.

INVESTIGATION OF THE STATUS OF ARMIES AND DEVELOPMENTS ON THE BALKAN FRONT IN THE 1877-1878 OTTOMAN-RUSSIAN WAR

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, 1258310101, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, salihaazcan@gmail.com.

Abstract: This study examines the situation of the Balkan Front during the Ottoman-Russian War of 1877-1878. To better understand the causes of the war, the policies of the major powers of the period and the pre-war rebellions and conflicts are addressed in succession. Following these developments, the Shipyard (Tersane) and London Conferences were organized to resolve the Balkan crisis; however, these meetings failed to provide a solution. Ultimately, Russia seized the opportunity it sought and declared war on the Ottoman Empire. The Ottoman army displayed extraordinary resistance on the Balkan Front, particularly in Plevna, but despite this, it could not prevent the Russians from crossing Adrianople (Edirne) and advancing to the outskirts of Istanbul. For this reason, Sultan Abdulhamid II proposed an armistice, which was accepted, leading to the signing of the Armistice of Adrianople. With the Treaties of San Stefano and Berlin signed after the armistice, the Ottoman Empire suffered significant material and moral losses and was forced to recognize the independence of Balkan countries such as Romania, Serbia, and Montenegro. Moreover, the conflict resulted not only in territorial losses but also in the systematic persecution and forced migration of the Muslim subjects (*tebaa*) in the Balkans. Although the War of '93 was relatively short in duration, its consequences persisted for many years and inflicted irreparable wounds on the Ottoman Empire.

Key Words: Ottoman State, Russia, Balkans, Resistance, Army.

Giriş

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Orduların Durumu ve Balkan Cephesi'nde Yaşananların İncelenmesi adıyla hazırlanan bu makale savaş öncesi durumu, Osmanlı ve Rus ordularının sayı ve mühimmat bakımından durumunu, savaş esnasında diğer devletlerin sergilediği tutumları, savaşın sonucunda imzalanan antlaşmalarla birlikte Osmanlı Devleti'nin uğradığı maddi ve manevi kayıpları incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Bu makale hazırlanırken 93 Harbi'nin Balkan Cephesi'ndeki Sosyo Politik Sonuçları, Osmanlı Basınında 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi (93 Harbi), 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın İkmal ve İaşesi, Osmanlı Müelliflerine Göre 93 Harbi'nin Kaybedilme Sebepleri, 93 Harbi Sonrasında Anadolu'nun Demografik Yapısına Etki Eden Göçler, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Süvari Birlikleri, Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Plevne Müdaafası, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Arası Sürecin Çarlık Rusya Açısından Değerlendirilmesi, Berlin Kongresi ve Osmanlı Devleti, Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), Bir Yenilginin Askerî

Hikâyesi: 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşının Osmanlı Cephesi isimli kaynaklar incelenmiştir.

93 Harbi Osmanlı Devleti'nin önemli kırılma noktalarından biri olmuştur. 1853-56 yıllarında Kırım Harbi yaşanmış, Osmanlı Devleti kağıt üzerinde kazananlar safında görünse de çok ciddi kayıplara uğramıştır. Öyle ki mağlup durumda olan Rusya ile Karadeniz'de aynı kısıtlama ve muameleye maruz kalmıştır. Buna rağmen durumdan memnun olmayan Rusya, Osmanlı'nın bir Avrupa Devleti olarak tanınmasını sindirememiş, isteklerini elde edebilmek için her türlü girişimde bulunmuştur. Yoğun şekilde yürüttüğü panslavizm politikasıyla Balkanlar'daki Hristiyan tebaayı kışkırtmış ve asıl amacı olan Türk ve Müslümanları Balkanlar'dan arındırma hayaline bir adım daha yaklaşmıştır. Rusya bu politikalarıyla 19. Yüzyılda Balkanlar'ı en çok karıştıran ve etkileyen devlet olmuş, bu toprakların Osmanlı'dan kopuş sürecini hızlandırmıştır. Sürekli olarak azınlıkları kışkırtıp isyanlara sebep olmuş, bu isyanlar Romanya ve Bulgaristan'ın bağımsızlık hayalleriyle birleşince savaşa giden yol açılmıştır. Elbette tek sebep bunlar değildir. Aynı zamanda Rusya'nın sıcak denizlere inerek İstanbul ve Boğazlar'a doğru genişleme siyaseti de savaşın başlamasında etken olmuştur. Savaş öncesinde devrin büyük devletleri Balkan krizini çözüme kavuşturmak amacıyla toplansalar da, bu görüşmelerden bir sonuç elde edilememiştir. Sorunların çözüme kavuşmamasından oldukça mutluluk duyan Rusya, fırsatını bulduğu ilk anda Osmanlı Devleti'ne savaş ilanında bulunmuştur. Osmanlı'nın mağlubiyetiyle sonuçlanan savaş sonrası Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları imzalanmış, böylece Rusya uzun zamandır uğruna mücadele ettiği panslavizm politikasını başarıyla gerçekleştirmiştir. Savaşın etkisi uzun yıllar devam etmiş, Osmanlı'nın gelecek yıllardaki siyasetinin de şekillenmesinde rol oynamıştır.

Savaş Öncesinde Durum

1875 Hersek ve 1876 Bulgar İsyanı

Rusya'nın Balkanlar'da uyguladığı politikalar ilk olarak Temmuz 1875 tarihinde meyvesini vermeye başlamış, Mostar'ın güneydoğusunda yer alan Nevesin kazasında vergi meselesi yüzünden ayaklanma çıkmıştı. İsyancılar buldukları her yeri yağmalayarak Müslüman ahalinin canına ve malına kastetmişlerdi.

Müslüman halkın kendilerini korumak amacıyla duruma karşılık vermesiyle isyan büyümüştü. Diğer devletlerin kendi iç işlerine müdahale edeceğinden çekinen Osmanlı Devleti bazı fermanlar yayınlarak vergilerin daha adaletli şekilde düzenleneceğini belirtmiş ve isyanın önünü almaya çalışmıştı. Rusya ise Osmanlı'nın sözünde duracağına inanmayarak, tek çıkar yolun gayrimüslimlere özerklik verilmesi olduğunu savunmaktaydı. Diğer büyük güçler de Osmanlı'nın vaat ettiği sözleri yerine getirebileceğinden şüphe duyuyordu. Elbette hepsinin ortak amacı Osmanlı'nın iç işlerine müdahaleyi meşru hale getirmektir. Hersek'te başlayan ayaklanmalar 2 Mayıs 1876 tarihinde Bulgaristan'a sıçrayarak orada da tansiyonu yükseltti. Rumi takvime göre 20 Nisan'da meydana gelmesinden dolayı "Nisan ayaklanması" olarak isimlendirilen isyan, Bulgarların Osmanlı hükümetine karşı giriştiği son ve aynı zamanda en önemli ayaklanma olmuştur.¹ Ayaklanmaların çıkmasında başlıca aktör olan Rusya'nın amacı ise, Osmanlı'nın kendi halkına karşı kıyım yaptığı yalanına tüm dünyayı inandırmaktır.

Sırbistan ve Karadağ ile Savaş

Hersek'te kıvılcımlanan ayaklanma Bulgaristan'da olduğu gibi Sırbistan ve Karadağ'da da krizi tırmandırmış, beklenenin aksine Osmanlı Devleti güçlüğüle de olsa isyanları bastırmıştı. Umduklarını isyan etmekle bulamayacaklarını anlayan Sırbistan ve Karadağ çareyi 1 Temmuz 1876 tarihinde Osmanlı'ya savaş açmakta buldu.² Osmanlı'nın "Hasta Adam" diye anıldığı bu dönemde Sırbistan ve Karadağ'a karşı gösterdiği başarılar Avrupa'da büyük bir şaşkınlıkla karşılanmıştı. Sırp ordusunun 29 Ekim 1876 tarihinde ağır yenilgiye uğramasıyla son bulan savaş sonrası Sırp Prens Milan, Çar 2. Aleksandr'a şunları söyleyecekti: "Sırlara bir Tanrı, bir de siz yardım edebilirsiniz." Bu apaçık bir yardım çağrısıydı. Rusya çağrıya kayıtsız kalmadı ve Babıali'ye derhal ultimatoom göndererek kayıtsız ve şartsız ateşkes talebinde bulundu. Aksi halde İstanbul'dan tüm sefaret görevlilerini çekeceğini ve bunun sorumlusunun da Osmanlı hükümeti olacağını bildirmişti. Açıkça

¹ Tural Novrozlu, *Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Plevne Müdaafası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2022, s. 1,10-11.

² Abdullah Kara, "93 Harbi Sonrasında Anadolu'nun Demografik Yapısına Etki Eden Göçler", *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.1, 2024, ss. 89-102, s. 92.

savaş tehdidi olan bu beyan üzerine Babıali ateşkesi kabul etmek durumunda kalmıştır.³

Tersane Konferansı ve Londra Protokolü

Rusya'nın kışkırtmasıyla alevlenen isyan ve savaşlar krizi iyice tırmandırmıştı. Bu sebeple İngiltere'nin başı çekmesiyle Balkan krizinin konuşulup çözüme bağlanacağı bir konferansın toplanmasına karar verildi. Böylece dönemin büyük güçleri sayılan İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya-Macaristan, İtalya, Almanya ve Osmanlı Devleti'nin katılımlarıyla 23 Aralık 1876 tarihinde İstanbul'da bir konferans gerçekleşti. Konferansta Osmanlı hükümetini temsilen Saffet Paşa bulunmaktaydı. Osmanlı hükümeti aynı gün içerisinde 1. Meşrutiyeti ilan etmiş, anayasal düzene geçtiğini ve dış müdahalelere gerek kalmadığını vurgulamak istemişti. Ancak bu ilan pek işe yaramamıştı. Yapılan dokuz toplantının sonunda Osmanlı Devleti'ne Sırbistan ve Karadağ'ın savaşa kadarki durumlarını tanıyarak sınırlarının genişletilmesi, Bulgaristan ve Bosna Hersek'e çeşitli ayrıcalıklar verilerek özerklik tanınması gibi şartlar teklif edilmişti. Bu Osmanlı'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı alenen bir saldırıydı. Dolayısıyla bir sonuca varılmadan 20 Ocak 1877 tarihinde konferans dağıldı ve söz konusu devletlerin elçileri ülkelerine geri döndü. İstanbul'da bir neticeye varılmayınca Avrupalı devletler 31 Mart 1877 tarihinde Londra'da tekrar toplanarak Londra Protokolünü imzaladılar. Neredeyse İstanbul'da görüşülen kararların aynısı olan protokol şartları Osmanlı hükümeti tarafından egemenliğini ihlal ettiği gerekçesiyle tekrardan reddedilmişti. Ancak bu durum zaten çözüm değil çözümsüzlük isteyen Rusya'ya uzun zamandır aradığı fırsatı vermiş oldu. Osmanlı idaresinde bulunan Hristiyan tebaanın hakları ve korunmasını bahane eden Rusya, 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı'ya savaş ilanında bulundu.⁴

Avrupalı Devletlerin Savaş Öncesindeki Tutumları

Bu süreçte Avrupalı devletler de kendi çıkarları doğrultusunda Balkan krizine müdahil olmak durumunda kaldılar. Onların da birtakım faaliyetlere girişmesiyle Balkanlar artık sadece Osmanlı Devleti'nin bir parçası değil, büyük devletlerin hakimiyet

³ Novrozlu, a.g.t., s. 17

⁴ Novrozlu, a.g.t., s. 1-2, 22, 24.

mücadelesi verdiği bir saha haline gelmişti. Bilhassa İngiltere ve Fransa, Rusya'nın savaş yanlısı girişimlerinden oldukça rahatsızdı. Çünkü Rusya'nın Akdeniz'e inmesiyle bu devletlerin çıkarları büyük zarar görebilirdi. Bu sebeple her iki ülke de onu engellemek için girişimlerde bulunmuşlardı. İngiltere, Rusya'nın Osmanlı toprakları ve boğazlar üzerinde planları olduğunu zaten çok daha önceleri anlamış, bu yüzden de Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana bir duruş sergilemişti. Elbette İngiltere'nin asıl derdi Osmanlı'nın bağımsızlığı değil, Rusya'nın sıcak denizlere inmesiyle beraber tehlikeye girecek olan büyük sömürgesi Hindistan'la bağlantısının kesilmesiydi.⁵ Bunun yanında bir de Süveyş Kanalı meselesi vardı. İngiltere'nin tüm ticaret trafiği 1869'da açılmış olan bu kanal üzerinden akmaktaydı. Bunu sürdürmenin tek yolu Osmanlı'nın bölgedeki varlığının ve tarafsızlığının korunmasıydı. Avusturya-Macaristan Rusya ile Aralık 1877'de bir anlaşma imzalayarak tarafsızlığını bildirmiş, ancak sağlayacağı bu tarafsızlık karşısında Bosna-Hersek'i sınırlarına katmayı şart koşmuştu.⁶ İngiltere ve Fransa'nın aksine Almanya bu savaşta Rus yanlısı bir politika izlemişti. Romanya ise Rusya'ya topraklarını açarak Osmanlı'ya savaş ilan etse de başta sadece Osmanlı sahillerini top atışına tutmakla yetindi. Ancak savaş kaybetmeleri durumunda bağımsızlıklarını kazanamayacağını farkında olan Romanya, ikinci Plevne yenilgisi sonrasında Tuna'yı geçerek harbe fiilen katılmak durumunda kalmıştır.⁷

Siyasi Gelişmeler ve Orduların Durumu

Osmanlı Ordusunun Durumu

Osmanlı Devleti sırtına binen mali yükler dolayısıyla Kırım Savaşı döneminde ilk defa dışarıdan borç alımına başvurmuştu. Ancak ekonominin giderek bozulmasıyla beraber

⁵ Novrozlu, a.g.t., s. 7,30.

⁶ Sidre Livaoglu Alben, *93 Harbi'nin Balkan Cephesi'ndeki Sosyo Politik Sonuçları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2009, s. 3, 8-9, 10-11.

⁷ Novrozlu, a.g.t., s. 30, 56.

borçlarını ödeyemeyen devlet, 6 Ekim 1875 tarihinde iflas ettiğini ve ödemelerini ⁸yapamayacağını ilan etmişti. Bu durum Osmanlı'ya karşı savaş arifesinde olumsuz bir izlenim oluşturmuş, 93 harbinde yalnız mücadele etmesine zemin hazırlamıştır.⁸

Savaşın başlangıcında ordunun mevcudu bakımından net bir bilgiye ulaşılammıştır. Ancak Manastırlı Mehmed Rıfat Bey'in verdiği rakamlara göre Tuna cephesinin 186.000, Kafkas cephesinin ise 57.560 mevcutlu olduğu söylenebilir. Tuna cephesi Gazi Osman Paşa komutasında garp ordusu, Süleyman Paşa komutasında Balkan ordusu ve Ahmet Eyüp Paşa komutasında şark ordusu olmak üzere üç ordudan meydana gelmektedir. Tuna ordusu umum kumandanlığına Abdülkerim Paşa, harekât kumandanlığına da Müşir Ahmet Eyüp Paşa getirilmiştir. Kafkas Cephesi komutanlığını ise Ahmet Muhtar Paşa yürütmüştür. Mühimmat açısından bakarsak Osmanlı'nın çöküş döneminde olduğu ve bu sebeple Avrupa'daki teknolojik gelişmeleri takip edemediği söylentisine karşın, Babıali'nin Avrupa ile irtibatta olduğu belgelerle sabitlenmiştir. Teçhizat olarak 1869 yılında Amerika'dan 239 bin "Enfield" ve "Springfield" tüfekleri alındığı belirtilmiş, bir sonraki sipariş ise 1873'te 500.000 adet "MartiniHenri" marka silahlar için verilmiştir. Bunların bir kısmı orduya dağıtılıp, bir kısmı ise yenilenip süngülüden kasaturalıya geçirilerek o şekilde orduya sevk edilmişti. Osmanlı'nın donanması ise 1877 itibarıyla 22 adedi zırhlı, 82 adedi zırhsız gemi olmak üzere 763 top ve 15.000 kişilik mürettebata sahipti.⁹

Esasında tüfek ve tabancalarla teçhiz edilen süvarilerin savaş boyunca en fazla kullandığı ateşli silah 1866 model "Winchester" tüfekleri olmuştu. Görüldüğü üzere Osmanlı ordusu yeni nesil ateşli silahlardan haberdardı.¹⁰ Bununla beraber Plevne Müdaafası sırasında başarıyla kullanılan "Krupp" toplarından da bahsetmek gerekir. Bu toplar ağız yerine kuyruktan doldurulması sebebiyle

---

⁸ Yüksel Bayıl, *1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın İkmal ve İşesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2012, s. 24-26.

⁹ Emine Tülin Erinç, *Osmanlı Müelliflerine Göre 93 Harbi'nin Kaybedilme Sebepleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2015, s. 16-18, 22.

¹⁰ Salih Kerim Kumanlı, *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Süvari Birlikleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021, s. 71-72.

diğerlerine nazaran daha kolay ve pratik bir şekilde doldurulmaktaydı. Bu da onu diğerlerinden ayrıcalıklı kılan en önemli özelliği olmuştu.¹¹

Rus Ordusunun Durumu

Savaş başladığı esnada Ruslar Balkanlar'da 180 tabur, 200 süvari bölüğü, 800 top ve 200.000 nefere sahipti. Elbette bunların yanında Romanya, Karadağ, Sırbistan gibi Balkan devletlerinin gönderdiği yardımlarda bulunuyordu. Savaş sonuna doğru ise muharebe alanında 150.644 nefer kalmış, geri kalanlar ya geri hizmette kalmış ya hastalanmış veya sakatlanmış durumdaydı. Rusların Rumeli Cephesi Komutanı Çar'ın kardeşi Grandük Nikolay Nikolayeviç idi.¹² Kafkas cephesine ise Grandik Mihail Nikolayeviç komuta ediyordu.¹³ Harbin başında Rus kuvvetlerinin mevcudu Avrupa'da 275.000 piyade ile 20.000 süvari, Anadolu'da ise 160.000 kişi idi. Zaman içerisinde Rumen ve Sırp kuvvetlerinin de Rusya yanında savaşa girmesiyle birlikte Osmanlı karşısında kendinden üstün kuvvetler bulmuştu. Mühimmat konusunda ise Ruslar daha Kırım Savaşı sonrasında ıslahatlar yapmaya başlamışlar, 1867'de İsveçli silah ustası Karle'nin yardımlarıyla 200 bin civarında eski model ağızdan dolan tüfeği kuyruktan dolma sistemine çevirmişlerdi. Deniz kuvvetleri açısından bakılacak olursa Ruslar savaştan bir yıl öncesine kadar Atlantik'te doğrudan, Akdeniz'de ise kısmen savaşılabılır çapta olan Oramiral Butakov zırhlı filosuna sahipti. Bunun yanında Büyük Okyanus'ta Oramiral Puzin komutasında 1 korvet, 3 kliper ve 4 nakliye gemisi mevcuttu. Bu gemiler 1867 yılında dökülen, henüz yeni sayılabilecek toplarla donatılmıştı.¹⁴ Harp esnasında ise Ruslar tarafından en çok tahrip gücü yüksek olan "Krnka" tüfeği ile, ağır ve koni kurşunlu "Berdan" tüfekleri kullanılmıştı.¹⁵

Savaş Süreci ve Balkan Cephesi

Osmanlı Devleti'nin Londra Protokolünü reddetmesi üzerine Rusya aradığı fırsatı yakalayarak 24 Nisan 1877 tarihinde savaş ilanında

¹¹ Novrozlu, a.g.t., s. 32.

¹² Bayıl, a.g.t., s. 65-66.

¹³ Erinç, a.g.t., s. 22.

¹⁴ Erinç, a.g.t., s. 19.

¹⁵ Bayıl, a.g.t., s. 80.

bulunmuştur. Savaş ilanının ardından Osmanlı hükümeti Rumeli'nin tamamında ve Anadolu'da bazı bölgelerde sıkıyönetim ilan etmiştir. Ordunun moralini yüksek tutmak amacıyla mekteplere telgraf çekilerek hocalardan dua istenmiştir.¹⁶ Savaş, Balkanlar ve Kafkaslar olmak üzere iki cephede cereyan etmişti. Ancak savaşın asıl seyrini belirleyen Batı cephesiydi, buradaki gelişmeler Doğu cephesine de etki ediyordu.¹⁷ Çünkü her iki tarafında istediği sonuca ulaşmasının yolu Rumeli'den geçiyordu. Cephe hem İstanbul'a olan yakınlığı hem de demografisi açısından Rusya için çok önemliydi. Bu yüzden bu cephenin savunulması Osmanlı için hayati bir öneme sahipti. Sonuç olarak burada elde edilecek olan başarılar savaşın sonucuna ciddi şekilde etki edecekti.¹⁸ Her iki taraf içinde oldukça önemli olan Balkan Cephesi'ni üç aşamaya ayırarak incelemek doğru olacaktır. İlk safha Ruslar'ın Tuna'yı geçmesine kadar olan süreçtir, ikinci safha Tuna'nın geçilmesinden Plevne'nin düşüşüne kadar olan süreçtir. Son safha ise Plevne'nin düşüşünden ateşkes antlaşması imzalanana kadar olan süreç olarak incelenebilir.

Ruslar'ın Tuna'yı Geçişi

24 Nisan'da Rus orduları Rumen sınırını geçerek General Gurko kumandasında Tulça üzerinden Tuna'ya doğru, Dobruca ovasına ilerlediler. Osmanlı'nın Rumeli cephesinde giriştiği savaşlarda Tuna Nehri gerisinde mevzilenmeleri bir gelenektir ve yine aynı taktiği kullanmışlardı. Burası onlar için doğal bir savunma hattı hüviyetindeydi. Amaç düşmanın Tuna'dan aşağı inmesini engellemektir. Bu sebeple Tuna Orduları Genel Komutanı Müşir Abdülkerim Paşa, Kuzey Dobruca'yı boşaltarak bütün kuvvetlerini Tuna'nın güneyinde toplamıştı. Sivil halka ise "yükte hafif pahada ağır" eşyalarını, tahıl ve hayvanlarını da alarak bölgeyi boşaltmaları gerektiği söylendi. Bu gelişmeler karşısında Ruslar hiçbir engelle karşılaşmadan Dobruca'dan Tuna'ya ilerlemeyi başarmışlardı. Önlerinde engel olarak sadece Tuna Nehri kalmıştı. Bu sırada halk ise katliam korkusuyla kitlesel bir kaçış başlatmıştı. Rus birlikleri 1877 yılının haziran ayında General Gurko kumandasında hiç tahmin edilmeyen bir yerden, Vidin ile Rusçuk arasından Tuna'yı

¹⁶ Bayıl, a.g.t., s. 524-527.

¹⁷ Alben, a.g.t., s. 26.

¹⁸ Kumanlı, a.g.t., s. 100.

geçerek Zıstovi'yi zapt etmişlerdi. Böylece Ruslar savaşın başlamasından yaklaşık on hafta sonra çok az bir kayıp vererek başarıyla Tuna'nın güneyine yerleşmiş oldular. Burada Osmanlı hükümetinin en büyük hatası, savaş öncesinde Romanya üzerinden geçeceği apaçık olan Ruslara karşı hiçbir önlem almaması ve tecrübeli komutanların uyarılarını dinlememesidir.¹⁹

Plevne'nin Düşmesi

Rus birlikleri Tuna'yı geçerek Niğbolu ve Balkan geçitlerine yöneldikleri sırada Osman Paşa Vidin'de bulunuyordu. İstanbul ile telgraflaşan Osman Paşa harekât emrinin gelmesiyle beraber derhal Plevne'ye yöneldi. 13 Temmuz'da yola çıkan Paşa, 7 günlük zorlu bir yürüyüşün ardından tarihi Taş Köprü'yü geçerek top sesleriyle beraber Plevne'ye girmeyi başarmıştı. Planlamaya göre Rus ordusu Plevne'deki Osmanlı birliklerini 20 Temmuz'da kuşatmış olacaktı. Bu savaşı kazanacaklarından hiç şüphesi olmayan Ruslar ağır bir yenilgiye uğradılar. Belyayev, 20 Temmuz'da gerçekleştirilen Birinci Plevne Muharebesi'nin başarısız olmasını örgütlenme ve komutanların yetersizliğine bağlamaktaydı. Rusların bu hezimetini İstanbul'da da sevinçle karşılanmış, Abdülhamit Han Osman Paşa'ya tebriklerini iletmişti. Bu mağlubiyet üzerine 26.000 kişiden oluşan bir kolordu kurulmuş ve Plevne'ye ikinci bir saldırı emri verilmişti. Bu birliklere General Kridener komuta ediyordu. Yenilenen Türk ordusunun tahmini rakamı ise 2224.000 civarındaydı. Ruslar 30 Temmuz'da başlayacak olan bu saldırıya yine kötü hazırlanmıştı.

Rus askeri birlikleri görevlerini başarıyla tamamlamış olsalar da komuta kademeleri tarafından uygulanan yanlış kararların neticesini herkes ödemek durumunda kalmıştı. Cephane eksikliği, komutanların kendi aralarında dahi anlaşamaları, birlikler arasındaki iletişimsizlik, en önemlisi de General Kridener'in zafere olan inancını çoktan kaybetmiş olması Rusların sonunu getiren sebeplerden bazılarıydı. 30 Temmuz gecesi tekrar hezimete uğrayan Ruslar Kridener'in geri çekilme emrini vermesiyle bölgeyi adeta kaçarcasına terk etmişlerdi. Bu esnada büyük kargaşalar yaşandı ve Zıstovi'ye kadar geri çekilen panik halindeki askerlerin bir kısmı Tuna'nın sularında boğuldu. Rus yazar Belyayev Osman Paşa'nın

---

¹⁹ Novrozlu, a.g.t., s. 40, 45-46, 57.

ordusunun da büyük kayıplar verdiğini, bu yüzden Rus birliklerini takip edemediklerini söylemektedir. Bu yenilgi sonrasında 2. Alexander Romanya'dan yardım istemek durumunda kalmıştı. Ardından Romanya'da savaşa fiilen katılmış oldu.²⁰

Rus ve Romen orduları birleştiğinde Osmanlı karşısında büyük bir sayısal üstünlüğe sahip olmuş ve Plevne'ye tekrar saldırmışlardı. Sağ kanatta General Kridener emrindeki 9. Kolordu ve üç Romanya fırkası bulunmaktaydı. Bu birlikler ilk iki savaşa göre daha düzenli ve kararlıydılar. Ancak buna rağmen yaptıkları ilk saldırılar başarıyla püskürtülmüştü. Savaş konusunda deneyimsiz olan Romen askerler başarısızlığı kabul etmeyerek tekrar saldırmak istedilerse de yine hezimete uğramışlardı. Bu şekilde yaptıkları her saldırıda yaklaşık 300 asker kaybetmiş oldular. Sol kanatta ise General Skobelev, Yunus ve İsa Bey tabyalarına yönelse de bu da hatalı bir tercih olmuş, generalin birlikleri çapraz ateşte kalarak ağır kayıplar vermişlerdi. 12 Eylül'de gerçekleşen Üçüncü Plevne Muharebesinde Ruslar 32.000, Romenler 'de 3000 kişi kayıp vermişlerdi. Anlaşılan Rus komutanlar geçmiş hatalarından ders çıkarmamışlardı.

Osmanlı'dan sayı ve mühimmat bakımından üstün olan Rus kuvvetleri bir anda savunma durumuna geçmeye mecbur kalmıştı. Harp tarihinde eşine az rastlanacak bu olay Türk askeri için büyük bir zafardı. Bu sebeple 2. Abdülhamit Han Osman Paşa'ya gazilik unvanıyla beraber Osmanlı nişanı, kılıç ve iki adet at hediye etmişti. Bu gelişmeler üzerine savaş yolu ile başarı sağlayamayacağını anlayan Rusya, çok iyi bir istihkam subayı olarak tanınan Tottleben'i Plevne'ye göndererek bir rapor hazırlamasını istedi. Tottleben şehrin dört yandan kuşatılması, Osman Paşa'ya erzak ve cephane tedarik eden yolların derhal kesilerek şehrin ablukaya alınması yönünde bir fikir sundu.

Çar ve General Gurko'nun da bu fikre sıcak bakmasıyla Plevne'nin ablukaya alınmasına karar verildi.²¹ 24 Eylül günü Orhaniye yolu kesilerek Plevne'nin abluka altına alınması tamamlandı. Rusların asıl planı abluka için yeterli bir birliği geride bırakarak Balkan geçitlerinden geçip Edirne'ye yürümektir. Ancak gururları zedelenmiş ve gözleri başka bir şey görmeyen Ruslar 200.000 kişilik

²⁰ Novrozlu, a.g.t., s. 49-56.

²¹ Novrozlu, a.g.t., s. 59-61.

muhasara ordusuyla Plevne önlerinde beklemeye devam ettiler. Tamamen abluka altında olan Osman Paşa kışın gelmesiyle birlikte çok zor durumda kaldı. Erzak ve ilaç malzemeleri oldukça azalmış, hasta ve yaralılarla başa çıkılamaz olmuştu. Osman Paşa'nın teslim olmak dışında tek bir seçeneği daha vardı, o da huruç hareketiydi. Ruslara fark ettirmeden tabyalar boşaltıldı. Osman Paşa 30.000 askeriyle 9 Aralık gecesi harekete geçti. Muhasaranın ilk çemberi aşılsa da huruca karşı hazır şekilde bekleyen Rus kuvvetleri Osman Paşa'yı çember içine almıştı.²²

Osman Paşa ve ordusu sayıca kendilerinden fazla olan Rus-Romen birliklerine karşı dayanamayarak geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Bu saldırı esnasında yaralanan ve atı ölen Osman Paşa'nın artık direnme imkânı kalmamıştı. Tüm komutanlarının teslim olunması yönünde görüş beyan etmesi üzerine Osman Paşa, teslim olma emrini verdi. Ardından teslimiyetinin simgesi olarak General Gnatski'ye kılıcını teslim etse de bu kılıç kabul olunmayarak Grandük Nikolay Nikolayeviç tarafından Osman Paşa'ya geri verilmişti. 145 günlük direniş sona ermiş, Plevne ordusu bunca zaman direnmeyi başararak görevini tamamlamıştı. Özel bir görevle Petersburg'a gönderilen Rauf Paşa, Osman Paşa'nın İstanbul'a dönmesi için çardan özel ricada bulundu, bu rica kabul edildi. 1878 yılının mart başında İstanbul'a dönen paşa büyük bir coşkuyla karşılandı. Padişah tarafından da görkemli bir törenle kabul edilen Osman Paşa yemeğe davet edildikten sonra kendisine nişan takdim edildi. Aynı zamanda Hassa müşirliği makamına atandı. Ancak paşanın kahraman ordusu kendisinin zıddına tutsak durumdaydı. Kahramanlar kış ortasında Rusya'ya sevk edilerek hunharca işkencelere tabi tutulmuşlardı. Öyle ki bu olaylara şahit olan İngiliz Ressam Villiers, "Türk esirlerinin ölüm yürüyüşü" adlı bir resim çizmişti. Plevne'den 40.000 kişi olarak çıkarılan esirlerin ancak 15.000'i Rusya'ya varabilmiş, bunların da sadece 12.000'i yurtlarına dönebilmişti.²³

²² Mesut Uyar, "Bir Yenilginin Askerî Hikâyesi: 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşının Osmanlı Cephesi", *Harp Tarihi Dergisi*, S.4, 2021, ss.1-37, s. 19.

²³ Novrozlu, a.g.t., s. 65, 69.

Ateşkes İlanına Giden Süreç

Artık Rus ordusunun önünde iki seçenek bulunuyordu, biri kışın geçmesini bekleyerek Edirne'ye hareket etmek, diğeri de Osmanlı ordusunun toparlanmasına müsaade etmeden kış koşullarında yola koyulmaktı. Çar ve generalleri savaş başladığından beri ilk defa cüretkâr davranarak ileri harekât emri verdiler. Plevne'nin düşmesini beklemeyen Osmanlı komuta heyetinin karar mekanizması adeta felç olmuştu. Bu kararsızlık ve karışıklıkla birlikte Rusların kış mevsiminde harekate cesaret edeceği de tahmin edilmiyordu. Bu yüzden asıl hedefin Edirne'den geçip İstanbul'a varmak olduğu bilindiği halde gerekli önlem alınmamıştı. Belki de gerekli önlem alınmış olsaydı, bir Plevne olmasa da Edirne'de Rus ilerleyişini yavaşlatabilirdi.

Yola koyulmaya karar veren ve iki kola ayrılmış olan Rus ordusunun ana grubu General Gurko kumandasında Orhaniye istikametinde ilerleyerek 4 Ocak'ta Sofya'ya girmişti. Şıpka kolordusunun komutanı Veysel Paşa ise direnmeye çalıştıysa da ağır kayıplar vererek 8 Ocak'ta bu gruba teslim olmak zorunda kalmıştı. Ruslar farklı güzergahlardan hızla ilerlemeye devam etmişlerdi. Bu kötü şartlar altında tekrar göreve çağırılan Süleyman Paşa son bir gayretle Trayan-Samakov hattını tutmaya çalıştı ancak sonunda o da Filibe'ye çekilmek durumunda kaldı. Çekilme esnasında ordusu karışarak dağılan Süleyman Paşa kapıldığı panik sebebiyle Edirne'ye doğru değil, Rodop Dağlarına doğru sığınmıştı. Artık yol tamamen açılmış, Rusların akın akın Edirne'ye ilerleyişleri başlamıştı. 19 Ocak'ta Rus süvarisinin Mustafapaşa istasyonuna girdiği haberini alan Edirne birlikleri panik halinde şehri terk etmişlerdi. Bunun üzerine Ruslar hiçbir direnişle karşılaşmadan şehre girerek 22 Ocak'ta İstanbul yürüyüşlerine devam ettiler. Son gayretini veren Osmanlı'nın umudu artık ordu değil, diplomasiydi.²⁴ Esasında Ruslar daha Kızanlık mevkisindeyken Abdülhamid Han Rus Çar'ından mütareke talebinde bulunmuştu.²⁵

²⁴ Uyar, a.g.m., s. 20-22.

²⁵ Sedat Bağırhan, *Osmanlı Basınında 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi (93 Harbi)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2008, s. 20.

Edirne Mütarekesi

Rus ordusunun Edirne'ye girmesi sonrasında 25 Ocak'ta General Gurko, 26 Ocakta da başkomutan buraya varmıştı. Edirne işgal edilmiş, Osmanlı artık barış antlaşması için öne sürdüğü şartlardan vazgeçmişti. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Server Paşa ve Saray Bakanı Namık Paşa'nın katılımlarıyla 31 Ocak 1878'de ateşkes anlaşması imzalandı.²⁶ Bilindiği üzere işgal sonrası bir mütareke yapıldığı haberi ordulara iletilene kadar General Skobelev komutasındaki Rus birlikleri İstanbul ilerleyişine devam etmiş ve Çatalca'ya varmıştı. Skobelev bu sırada mütareke haberini aldı.²⁷ Rus orduları başkente o kadar yakındı ki, Ayastefanos caminin minareleri neredeyse karşılarında duruyordu. Önlerinde hiçbir engel bulunmamasına rağmen Çar İstanbul'a girme cesaretini gösteremeyince Rus ilerleyişi sona ermiş oldu.²⁸

Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları

Savaş mütareke ile sona erdikten sonra barış görüşmeleri Yeşilköy'de devam etti ve 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması imzalandı. Çok ağır şartlar içeren bu antlaşma ile Sırbistan, Romanya ve Karadağ bağımsız birer devlet olurken, Bulgaristan ve Bosna-Hersek muhtariyet kazanmıştır. Ayrıca bazı bölgelerde ıslahat yapılması, Rusya'ya 300.000.000 ruble tazminat ödenmesi kararlaştırıldı. Bunun yanında Kars, Ardahan, Batum ve Doğubayazıt'ta Ruslara bırakılacaktı.²⁸

Bu anlaşma tam olarak bir panslavizm zaferiydi. Mevcut siyasi denge sonunda Ruslar lehine değişmişti. Bu durum savaşın başından beri kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden Avrupa devletlerini oldukça rahatsız etmişti. Bilhassa İngiltere muhalefetin başını çekmekteydi. Aynı şekilde birliğini henüz 1871'de tamamlayan ve yeni pazarlara ihtiyaç duyan Almanya'da en az İngiltere kadar sıkıntı duyuyordu. Çünkü sömürge yarışında geri kalmış ve kendisine en uygun coğrafya olarak gördüğü Orta Avrupa Rusya etkisi altına girmişti.²⁹ Bu antlaşmadan hoşlanmayan bir diğer devlet Avusturya-

---

²⁶ Nurgül Kutlu, *Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2019, s. 175.

²⁸ Erinç, a.g.t., s. 29.

²⁹ Novrozlu, a.g.t., s. 83-84.

Macaristan'dı. Onun çıkarına uymayan sebep büyük ve güçlü bir Bulgaristan kurulmasıydı. Herkesin rahatsızlığını farkında olan İngiltere, bu antlaşmanın bozulmasına ön ayak olmuştu.³⁰

İngiltere ve Avusturya antlaşmanın yenilenmesi için Rusya'ya baskı yapmaya başlamışlardı. Bu sırada İngiltere ve Rusya'nın bozulan ilişkilerini gören ve Avrupa uyumunun bozulmasını istemeyen Alman Şansölyesi Otto Von Bismarck, kendi çıkarları gereği iki devletin arasını bulmak için uğraşıyordu.³¹ Nihayet 22 Mayıs'ta Bismarck, 1856'da Paris Antlaşmasını imzalamış olan devletlere çağrıda bulunarak Ayastefanos'un tekrardan görüşülmesi amacıyla katılımcıları Berlin'e davet etti. 1 Haziran 1878'de toplanan konferans oy çokluğuyla Bismarck'ı temsilci olarak kabul etmişti. Bir ay süren kongre sonrası 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmış oldu. 64 maddeden oluşan bu antlaşmanın en can alıcı maddeleri şu şekilde sıralanmıştır;

- a) Bulgaristan'ın muhtariyeti tanınacak ve burası Babıali hakimiyetinde olan bir prensle yönetilecekti,
- b) Doğu Rumeli Osmanlı'ya bağlı özerk bir vilayet olacak, Makedonya ıslahat yapılması şartıyla Osmanlı'ya bırakılacaktı,
- c) Avusturya Bosna Hersek'i işgal edecek,
- ç) Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız olacak,
- d) Tuna Nehri üzerindeki ticaret yeniden düzenlenecek
- e) Kars, Ardahan ve Batum Ruslara bırakılacaktı.

St. Petersburg'da çıkarılan hükümet dergisi Pravitelstvenny Vestnik, bu anlaşmanın sonucunu, "Rus İdari Merkezi savaşı politik çıkarlar ya da kaygılar yerine Hristiyan Balkan toplumlarının kurtuluş meselesi gibi ideolojik nedenlerle yapmıştır. Savaşa son veren antlaşma sonuçları itibarıyla mükemmel olmasa da, toplumlar ve Ruslar adına olumlu sonuçlanmıştır" diyerek sütunlarına yansıtmıştır.³²

---

³⁰ Kutlu, a.g.t., s. 84, 88.

³¹ Eylem Tekemen, *Berlin Kongresi ve Osmanlı Devleti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2006, s. 52.

³² Mustafa Öztürk, "Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Arası Sürecin Çarlık Rusya Açısından Değerlendirilmesi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.15, 2018, ss. 676-687, s. 683-685. ³⁴ Tekemen, a.g.t., s. 57.

Antlaşmanın diğer sonuçlarına değinilecek olursa, Paris Konferansı sonrasında başlayan Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçilmiş, büyük güçler gayrimüslim tebaayı bahane ederek Osmanlı'nın iç işlerine karışmaya başlamışlardı.³⁴

Bu antlaşma sonucunda Osmanlı Devleti 287.510 km² toprak kaybetmişti.³³ İngiltere'nin kendisine yeniden yardım edeceğini zanneden Osmanlı devlet adamları, onun da diğer devletler gibi kendisinden pay koparma çabasında olduğunu anlamışlardı. Kongre arifesinde İngiltere Rusya'ya karşı Osmanlı'ya yardım teklifinde bulunmuş, bunun karşılığında ise geçici olarak Kıbrıs Adası'nı işgal etmek istemişti. Böylece 4 Haziran 1878'de antlaşma yapılarak Kıbrıs "geçici" olarak İngiltere'ye bırakılmıştı. Ancak bu karar 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile kalıcı hale getirilmiştir. İngiltere'nin kongre esnasındaki davranışları sonrası Osmanlı, Almanya'ya karşı yakın bir siyaset izlemeye başlayacaktı. Rusya'ya ödenecek tazminat konusunda ise 8 Şubat 1879'da anlaşılarak, Babıali'nin 802 milyon 500 bin frank ödemesi kararlaştırıldı. Antlaşmayla ilgili en önemli mesele ise Balkanlar'daki farklı ulusların artık tek çatı altında birleşmesinin mümkün olmadığına anlaşılmasıdır. Bundan sonra bölgede çatışmalar durmayacak, antlaşmanın çözümsüz bıraktığı meseleler Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'nın sebeplerinin doğmasına zemin hazırlayacaktır.³⁴

Sonuçları Bakımından 93 Harbi

Savaşın son bulmasıyla beraber Osmanlı askerinin eğitimsizliği ortaya çıkmış, teçhizat konusunda da yeterli seviyede olunmadığı ve diğer ülkelerden geri kaldığı anlaşılmıştır. 2. Abdülhamit Han orduda ciddi boyutta bir yenilenme yapılması gerektiğini farkına vararak, bu konuda Almanya'nın örnek alınmasına karar vermiştir. Bu kararının bir sebebi de İngiltere'nin yerini artık Almanya'nın almaya başlamasıdır. Ancak donanma konusunda öncü bir isim olan İngiltere'den bu alanda yapılacak ıslahatlarda yardım almaktan geri durulmamıştır. Bu savaşın en önemli sonuçlarından biri belki de Balkanlar'dan Anadolu'ya akan yoğun göç dalgalarıdır. Muhacirler göç hareketi esnasında birçok milletin zulüm ve saldırısına maruz kalmıştır. Ancak Anadolu'da yerleştikleri bölgelerde zamanla tarım

³³ Erinc, a.g.t., s. 30.

³⁴ Tekemen, a.g.t., s. 62-63, 68-69, 78-79, 95.

ve ticareti geliştirmişler, yeni yerleşim yerleri kurarak bölgeye canlılık gelmesine katkı sağlamışlardır.³⁵ Osmanlı hükümeti savaşın başlamasından 12 Mart 1880 tarihine kadar 500.239 Rumeli Muhacirini iskan etmiştir.³⁶

Sonrasında da göçler son bulmamış, 1877 ve 1895 yılları arasında 1.230.000 civarında Müslüman Balkanlar'da Anadolu'ya göç etmiştir. Daha önce de değinildiği gibi farkı bir coğrafyadan gelen ve farklı kültürel özellikler taşıyan bu insanlar, Anadolu'nun demografik, dini ve kültürel yapısını şekillendirmekte büyük rol oynamıştır. Aynı şekilde Balkanlar'daki demografik yapıda büyük ölçüde değişmiş, özellikle Berlin Antlaşması sonrası Balkan Türkleri azınlık durumuna düşmüşlerdir. Balkanlar'da savaş, açlık, soğuk ve salgın hastalık sebebiyle hayatını kaybeden Müslümanların sayısı ise yaklaşık 260.000 kişi kadardır.³⁷ İnsan kayıplarının rakamını tespit etmek tam olarak mümkün olmasa da Edirne ve Tuna vilayetlerinde takriben 500.000 kişilik bir kitlenin yok edildiği söylenebilir.³⁸

Savaşın bir diğer önemli sonucu 13 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ın süresiz olarak tatil edilmesi olmuştu. Anayasaya göre padişah devleti tehlikeye sokacak bir durumda meclisi fesh edebilme yetkisine sahipti. Kanun-i Esasi'nin 7. ve 44. maddelerle kendisine tanıdığı hakkı kullanan Abdülhamit Han, meclisin anayasada kendisine verdiği yetki haricinde daha fazla hak isteğini de önlemişti. Bu şekilde tarihimizdeki ilk parlamento deneyimi de son bulmuş oldu. Savaşa girme konusunda ısrar ederek padişahı ikna eden Midhat Paşa ise görevinden alınarak sürgüne gönderilmişti. Böylece 2. Abdülhamit Tanzimat Fermanı'ndan itibaren kaybolan padişah otoritesini yavaş yavaş geri almaya başlamıştı.³⁹

Savaşı Osmanlı'nın Kazanması Durumunda Neler Olabilirdi?

Bu durumda senaryo oldukça farklı ilerleyebilirdi. En büyük değişiklik muhtemelen Balkan topraklarında yaşanırdı. Savaşın kazanılması halinde Osmanlı'nın Balkanlar'a götürdüğü hoşgörü

³⁵ Tekemen, a.g.t., s. 88.

³⁶ Aşkın Koyuncu, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, C. 44, S. 2, 2013, ss. 177-208, s. 200.

³⁷ Kara, a.g.m., s. 91-94.

³⁸ Erinc, a.g.t., s. 31.

³⁹ Tekemen, a.g.t., s. 88-90.

politikasının bir sonucu olan huzur ve refah ortamı devam edebilir, Balkan uluslarının bağımsızlık elde etme istekleri ertelenir ve Osmanlı'nın Rumeli hakimiyeti bir süre daha devam edebilirdi. Balkanlar'daki nüfus yapısı korunur, Müslümanlar azınlık durumuna düşmemiş olurdu. Böylece uzun yıllar Osmanlı mirasına ev sahipliği yapan Balkan topraklarının dış güçler tarafından tahrip edilmesinin önü alınabilir, "Hasta Adam" olarak adlandırılan Osmanlı'dan böylesi bir darbe yiyen Rusların toparlanması sekteye uğrar, bu da karışan Rus topraklarında devrimin daha erken gerçekleşmesine yol açabilirdi. Savaş sürecinde ya da sonrasında yaşanan Ermeni krizi, Kıbrıs'ın İngiltere'ye devri gibi meseleler muhtemelen daha hasarsız şekilde atlatılmış olurdu. Meclisin faaliyetlerine devam etmesi sonucunda Osmanlı Devleti'nin parlamenter sisteme uyum sağlaması hız kazanabilirdi. Savaş sonrasında hem ekonomik, hem siyasi, hem de toplumsal alanlarda birçok sıkıntılar yaşayan Osmanlı Devleti belki de bu sıkıntıların bazılarıyla hiç karşılaşmayacak, belki de benzer sorunlarla çok daha sonraki bir dönemde karşı karşıya kalacaktı. Bu durumda 93 Harbi ile sarsılmayan Osmanlı Devleti'nin gelecekteki savaşlara daha sağlam ve sağlıklı bir şekilde adım atması söz konusu olabilirdi. Bu ihtimaller de göz önünde bulundurulduğunda ulaşılabilecek en net sonuç şudur ki netice bu şekilde olsaydı da savaşın ortaya çıkaracağı etkiler günümüzün şekillenmesinde önemli rol oynayacaktı.

Sonuç

Anadolu'dan çok daha önceleri fethine başlanmış olan Balkan toprakları Osmanlı Devleti için her daim çok önemli olmuştur. Buradaki milletler Osmanlı'nın getirdiği hoşgörü politikası sebebiyle uzun yıllar boyunca huzur ve refah içinde yaşamıştır. Ancak Rusların 19. Yüzyılda başlayan Panslavizm politikası bu birliğin bozulmasında başlıca etken olmuş, zamanla Müslüman ve gayrimüslim unsurların bir arada yaşamasının artık mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. Fransız İhtilali'nin etkisiyle başlayan milliyetçilik akımının Rus kışkırtmalarıyla birleşmesi sonucunda Balkan ulusları bağımsız olmak hedefiyle isyanlara kalkışmışlar, bölgede tansiyonun yükselmesine sebebiyet vererek savaşların çıkmasında önemli bir etken olmuşlardır. Kendi çıkarları doğrultusunda Balkan krizine karşı önlem almak isteyen devrin Avrupa devletlerinin duruşu da Rusya'yı genişleme siyasetinden

vazgeçirememiştir. Osmanlı'nın Balkanlar'daki Slav halkına zulüm yaptığını ve bu yüzden duruma müdahale etmesi gerektiğini belirten Rusya, saldırmak için en doğru anı kollamıştır. Kendisini tüm Slavların hamisi ilan ederek soydaşlarını korumak bahanesiyle 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı'ya savaş açmıştır. Savaştan yakın bir zaman önce mali olarak iflas eden ve bir darbe ile taht değişikliği yaşayan

Osmanlı Devleti bu savaşa hazırlıksız yakalanmıştır. İki cephede gerçekleşen savaşta bilhassa Balkan Cephesi'nde önemli mücadeleler verilmiş, Osman Paşa öncülüğünde Plevne'de gerçekleştirilen direniş marşlara dahi konu olmuştur. Ancak istenilen neticenin alınamamasıyla mücadele olumlu şekilde sonuçlanmamış, Ruslar yürüyüşlerine devam ederek İstanbul önlerine kadar gelmişlerdir. Neticede 2. Abdülhamid Han mütareke teklifinde bulunarak şartlarını esnetmek durumunda kalmış ve devrinde gerçekleşen önemli toprak kayıplarına mani olamamıştır. Toprak kayıplarının yanında Balkanlar'daki Müslüman ahalî ağır zulümlere maruz kalmış, bir kısmı hayattan koparılmış, büyük bir kısmı da göç etmeye mecbur bırakılmıştır. Bu göçler sonucunda Balkanlar ve Anadolu'nun demografik yapısında önemli değişiklikler olmuş, Müslümanlar Rumeli'de azınlık konumuna düşmüşlerdir. Sonucunda ne olursa olsun artık son demlerini yaşamakta olan Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi'nde gösterdiği başarılar kamuoyunda şaşkınlıkla karşılanmıştır. Görüldüğü üzere savaş bir yıl gibi kısa bir sürede sonlansa da gerek savaş öncesinde yaşananlar gerek sonrasında oluşan ağır koşullar Osmanlı Devleti'nin yıllarca bitmeyecek bir mücadeleye sürüklenmesine zemin hazırlamıştır. Savaş sonrasında İngiltere'nin Osmanlı topraklarının korunması politikasından vazgeçmesiyle birlikte 2. Abdülhamid Han Almanlar ile yakınlık kurmuş, yapacağı yeniliklerde ilk olarak Almanya'yı örnek almıştır. Yıkılmak üzereyken devraldığı devleti bir müddet daha ayakta tutmayı başarsa da krizler ne onun zamanında ne de sonraki dönemlerde çözüme kavuşmuştur. Bu sebeple Balkanlar'ın Osmanlı Devleti'nden kopuşunu ve aynı zamanda devletin yıkılma sürecini hızlandıran 93 Harbi savaş tarihi açısından çok önemli bir kırılma noktası sayılabilir. Devamında yaşanacak olan 1912-1913 Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı da 93 Harbi üzerinden şekillenmiştir. Balkanlar'ı fethetmeye gönüllerden başlayan, bu

toprakları imar ve inşa ederek mamur hale getiren Osmanlı Devleti Türkiye Cumhuriyeti'ne adeta bu mirasın tapusunu bırakmıştır. 20. yüzyılda da son bulmayan ve günümüze kadar yansıyan öfkenin temel nedeni de tam olarak budur. Topyekün saldırılara rağmen Balkan topraklarının Türk ve Müslüman ahaliden ve kadim Osmanlı'nın izlerinden arındırılmamış olmasıdır.

Kaynakça

- ALBEN, Sidre Livaoğlu, *93 Harbi'nin Balkan Cephesi'ndeki Sosyo Politik Sonuçları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2009.
- BAĞIRGAN, Sedat, *Osmanlı Basınında 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2008.
- Bayıl, Yüksel, *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın İkmal ve İaşesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2012.
- ERİNÇ, Emine Tülin, *Osmanlı Müelliflerine Göre 93 Harbi'nin Kaybedilme Sebepleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2015.
- KARA, Abdullah, "93 Harbi Sonrasında Anadolu'nun Demografik Yapısına Etki Eden Göçler", *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 1, 2024, ss. 88-105.
- KOYUNCU, Aşkın, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, C. 44, S. 2, 2013, ss.173-219.
- KUMANLI, Salih Kerim, *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Süvari Birlikleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021.
- KUTLU, Nurgül, *Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2019.
- NOVROZLU, Tural, *Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne Müdaafası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2022.
- ÖZTÜRK, Mustafa, "Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Arası Sürecin Çarlık Rusya Açısından Değerlendirilmesi", *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 15, 2018, ss. 681-700.
- TEKEMEN, Eylem, *Berlin Kongresi ve Osmanlı Devleti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2006.

Azcan, S. (2026). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Orduların Durum ve Balkan Cephesi'nde Yaşananların İncelenmesi. GBD, 1(1), 75-95.

TUNA, Yunus, “Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)”, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, 2019, ss. 1-15.

UYAR, Mesut, “Bir Yenilginin Askerî Hikâyesi: 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın Osmanlı Cephesi”, *Harp Tarihi Dergisi*, S. 4, 2021, ss. 11-45.